

Asia Tekijänoikeus valoruusuun

Hakija ESTO Lighting GmbH

Annettu 11.6.2008

Tiivistelmä *Ruusun muotoinen led-valaisin ei ollut tekijänoikeuslaisissa tarkoitettu teos.*

LAUSUNTOPYYNTÖ

ESTO Lighting GmbH (jäljempänä "ESTO"), asiamiehenään A.A Asianajotoimisto Castrén & Snellman Oy:stä, on pyytänyt 28.2.2008 saapuneella kirjeellään lausuntoa siitä, onko ESTO:n toimeksiannosta suunniteltu, sen valmistuttama ja markkinoille tuoma valaisin Suomessa tekijänoikeudella suojattu.

Selostus asiasta

Valoruusun suunnittelun taustoista ja prosessista hakija on kertonut seuraavaa.

ESTO on vuonna 2005 tuonut markkinoille väriä vaihtavan valoruusun. Valoruusun ovat suunnitelleet yhteistyössä ESTO:n suunnittelijat A ja B sekä itävaltalaisen suunnittelutoimisto Direct Artin suunnittelija C. Valoruusua on siitä asti valmistettu ja myyty Euroopan laajuisesti. Suomessa tuotetta on myyty vuodesta 2005. Markkinoilla ei ole aikaisemmin ollut toista vastaavanlaista tuotetta.

Alkuvuodesta 2005 ESTO:ssa todettiin, että markkinoilla olisi todennäköisesti kysyntää koristeelliselle led-valaisimelle. Asiaa selvitettiin markkinatutkimusten avulla ja todettiin, ettei tällaista valaisinta ole markkinoilla ja että sellaiselle olisi kysyntää. ESTO:n tuotekehitysosaston tehtäväksi annettiin suunnitella valaisin, jossa on väriä vaihtava led-valo ja joka on ulkoasultaan koristeellinen kukkanen. Valaisimen tuli olla korkeudeltaan noin 30 cm ja halkaisijaltaan noin 10 cm.

ESTO:n tuotekehitysosaston suunnittelijat A ja B suunnittelivat valaisimen metalliosat eli varren ja lehdet. Metalliosista tehtiin suunnittelijoiden piirustusten mukainen malli.

Saadakseen myös itse valaisimesta taiteellisesti korkeatasoisen ja omaperäisen ESTO antoi suunnittelutoimisto Direct Artille toimeksiannon suunnitella valaisimen muodostama kukka sekä tehdä siitä suunnitelman mukainen käsintehty malli. Suunnittelutyön yhteydessä Direct Artin C suunnitteli useita eri versioita tarkoitukseen soveltuvista erilaisista kukkasista. Suunnittelutyön tuloksena C suunnitteli valaisimeen juuri aukeamassa olevan ruusun nupun.

Jotta lopputulos olisi mahdollisimman taiteellinen ja itsenäisen luomistyön tulos, suunnittelijalle oli erityisen tärkeää mm. se, että ruusu ei ole jäljitelmä aidosta ruususta, vaan omaperäinen ja taiteellinen toteutus aukeamassa olevasta ruusun nupusta. Suunnittelijan toteuttamassa ruusussa nappu on puoliksi avoinna ja terälehdet osoittavat ylöspäin. Kun C oli saanut valmiiksi lopullisen version ruusun nupusta, valmistettiin piirustusten pohjalta vahasta käsin tehty mallikappale tuotantoa varten. Tämän jälkeen C muokkasi mallikappaletta vielä ottaen huomioon lopputuotteen edellyttämät tekniset vaatimukset, jonka jälkeen C toteutti edelleen lopullisen mallikappaleen.

Hakija katsoo valoruusun olevan tekijänoikeudella suojattu käyttötaiteeseen luettavissa oleva teos.

TEKIJÄNOIKEUSNEUVOSTON LAUSUNTO

Tekijänoikeuslain 55 §:n mukaan tekijänoikeusneuvosto antaa lausuntoja tekijänoikeuslain soveltamisesta. Näiden lausuntojen luonne ei ole sitova. Tekijänoikeusneuvosto ei ota kantaa muihin lainsäädännöllisiin suojamuotoihin, kuten mallisuojaan, tai osapuolten välisiin sopimuksiin.

Tekijänoikeudesta

Tekijänoikeuslain (TekijäL, 404/1961) 1 §:n 1 momentin mukaan sillä, joka on luonut kirjallisen tai taiteellisen teoksen, on tekijänoikeus teokseen. Säännös sisältää esimerkkiluettelon suojattavista teostyypeistä. Tekijänoikeussuojaa saavat esimerkiksi kaunokirjalliset ja kuvataiteen teokset samoin kuin taidekäsityön tai taideteollisuuden tuotteet. Säännöksen mukaan teos voi ilmetä myös muulla tavalla.

Tekijänoikeudessa teoksella tarkoitetaan luonnollisen henkilön henkisen luomistyön tulosta. Teokselta edellytetään, että sitä voidaan pitää tekijänsä itsenäisen luovan työn omaperäisenä tuloksena. Tällöin se niin sanotusti ylittää teoskynnyksen eli saavuttaa teostason. Suojan edellytyksenä ei ole muita erityisiä vaatimuksia. Ratkaisu teoskynnyksen ylittymisestä tehdään tapauskohtaisella harkinnalla. Tavanomaisena arviointikriteerinä on pidetty

sitä, voisiko kukaan muu samaan työhön ryhtyessään päätyä samanlaiseen lopputulokseen.

Oikeuskäytännössä ja oikeudellisessa kirjallisuudessa on niin kutsutun käyttötaiteen osalta teoskynnystä pidetty korkeana. Tämä johtuu siitä, että käyttötaiteen tuotteen muotoilussa lopputulokseen voivat vaikuttaa tekijän luovan panoksen ohella myös tuotteen käyttötarkoituksesta johtuvat seikat.

Komiteanmietinnössä KM 1953:5 s. 45 todettiin seuraavaa käyttötaiteesta osana tekijänoikeuslain 1 §:n esimerkinomaista teosluetteloa:

"Kysymyksessä olevien esimerkkien joukkoon on edelleen otettu *taideteollisuuden ja taidekäsitöiden* tuotteet. Tällä ei luonnollisesti suinkaan ole sanottu, että ehdotettu laki koskisi jokaista tuotetta, jota kansantajuisesti voidaan sanoa taiteelliseksi käyttöesineeksi, vaan taideteollisuuden ja taidekäsitöiden tuote tulisi osalliseksi lain suojasta vain sillä yleisellä edellytyksellä, että sitä, käytännöllisestä tarkoituksesta huolimatta, voidaan pitää taiteellisenä teoksena. Asian luonnosta johtuen olisivat itsenäisyyden ja omaperäisyyden vaatimukset tällöin asetettavat verraten korkealle."

Tekijänoikeus ei suojaa ideoita, periaatteita tai tietoja. Suojan kohteena on se teoksen ilmenemismuoto, johon tekijä on omaperäisellä tavalla ajatuksensa saattanut.

Tekijän taloudellisista oikeuksista säädetään TekijäL 2 §:ssä. TekijäL 2 §:n 1 momentin mukaan tekijänoikeus tuottaa, TekijäL 2 luvussa säädetyn rajoituksen, yksinomaisen oikeuden määrätä teoksesta valmistamalla siitä kappaleita ja saattamalla se yleisön saataviin, muuttamattomana tai muutettuna, käännöksenä tai muunnelmana, toisessa kirjallisuus- tai taidelajissa taikka toista tekotapaa käyttäen.

Tekijän moraalisisista oikeuksista säädetään TekijäL 3 §:ssä. TekijäL 3 §:n 1 momentin mukaan tekijä on ilmoitettava hyvän tavan mukaisesti, kun teoksesta valmistetaan kappale tai teos kokonaan tai osittain saatetaan yleisön saataviin. Säännöksen 2 momentin mukaan teosta älköön muutettako tekijän kirjallista tai taiteellista arvoa tahi omalaatuisuutta loukkaavalla tavalla älköönkään sitä myöskään saatettako yleisön saataviin tekijää sanotuina tavoin loukkaavassa muodossa tai yhteydessä.

Tekijänoikeus syntyy teoksen luoneelle luonnolliselle henkilölle. Teos voidaan luoda myös useiden henkilöiden yhteistyönä. Yhteisteoksesta säädetään TekijäL:n 6 §:ssä. Jos kaksi tai useammat ovat yhdessä luoneet teoksen heidän osuuksiensa muodostamatta itsenäisiä teoksia, on tekijänoikeus heillä yhteisesti. Kullakin heistä on kuitenkin valta vaatimusten esittämiseen oikeuden loukkauksen johdosta. Tekijä voi myös luovuttaa oikeutensa kokonaan tai osittain esimerkiksi yritykselle.

Tekijänoikeus on Tekijäl. 43 §:n mukaan voimassa, kunnes 70 vuotta on kulunut tekijän tai, jos kysymys on 6 §:ssä tarkoitetusta yhteisteoksesta, viimeksi kuolleen tekijän kuolinvuodesta.

Tekijänoikeuslain 63 §:n 1 momentin 1-kohdan mukaan tekijänoikeuslain tekijänoikeutta koskevia säännöksiä sovelletaan Suomen kansalaisen tai Suomessa vakinaisen asuinpaikan omaavan henkilön valmistamaan teokseen. Momentin 2-kohdan mukaan säännöksiä sovelletaan myös teokseen, joka ensiksi on julkaistu Suomessa tai joka ensiksi on julkaistu toisessa valtiossa ja sen jälkeen kolmenkymmenen päivän kuluessa Suomessa.

Kansainvälisten sopimusten nojalla tekijänoikeuslakia sovelletaan myös muista sopimusvaltioista peräisin oleviin teoksiin. Keskeisimmät kansainväliset sopimukset ovat kirjallisten ja taiteellisten teosten suojaamista koskeva Bernin yleissopimus (SopS 79/86) ja yleismaailmallinen tekijänoikeussopimus (SopS 773/86). Suomi ja Itävalta ovat liittyneet molempiin sopimuksiin.

Sopimukset rakentuvat niin sanotuille kansallisen kohtelun ja vähimmäisoikeuksien periaatteille. Kansallisen kohtelun periaatteella tarkoitetaan, että sopimusvaltioilla on velvollisuus antaa muista sopimukseen liittyneistä maista peräisin oleville kirjallisille ja taiteellisille teoksille sama tekijänoikeudellinen suoja kuin omasta maasta peräisin oleville teoksille. Vähimmäissuojan periaate merkitsee, että muista sopimusvaltioista peräisin oleville teoksille on annettava vähintään yleissopimuksessa määritelty vähimmäissuoja - näin siitä riippumatta, ovatko omasta maasta peräisin olevat teokset täten suojattuja.

Korkeimman oikeuden ratkaisuja

Korkein oikeus on käsitellyt useaan otteeseen käyttötaiteen tekijänoikeutta. Esimerkiksi ratkaisuisaan KKO 1962 II 60 (rannekoru), KKO 1971 II 4 (ryijy) ja KKO 1980 II 3 (korumallit) korkein oikeus päätyi tekijänoikeussuojan kannalle. Sen sijaan ratkaisuisaan KKO 1932 II 267 ja KKO 1975 II 25 (huonekalut) sekä KKO 1948 II 464 ja 1976 II 48 (valaisimet) oli johtopäätös päinvastainen, eli teoskynnys ei ylittynyt.

Tekijänoikeusneuvoston aikaisempia lausuntoja

Tekijänoikeusneuvosto on lausunut valaisimien teostasosta lausunnoissaan TN 1994:8 ja TN 1997:4. Lausunnossaan TN 1994:8 tekijänoikeusneuvosto katsoi, etteivät arvioinnin kohteena olevat pylväs- ja seinävalaisimet olleet niin omaperäisiä, että voisivat saada teossuojaa. Lausunnossaan TN 1997:4 tekijänoikeusneuvosto katsoi, että lausuntopyynnön kohteena oleva valaisin oli teos. Neuvoston mukaan valaisimen omaperäisyys ilmeni sen eri osista muodostuvassa kokonaisuudessa, muun muassa siinä, että valaisimen jalkaan

oli yhdistetty perinteisen varjostinosan tilalle valoa ympäristöön levittävä siipimäinen osa. Myös valaisimen veistoksellisuus korosti sen omaperäisyyttä.

Tekijänoikeusneuvosto on lausunut vastaavista käyttötaidetta koskevista esineistä myös useissa viimeaikaisissa lausunnoissaan, kuten esimerkiksi TN 2008:9 (kysymys oikeudesta käyttää teoskynnyksen ylittänyttä huivikuosia markkinoinnissa), TN 2007:11 (kynttilänjalka ei ollut tekijänoikeuslaissa tarkoitettu teos), TN 2007:7 (marjanpoimuri ei ollut tekijänoikeuslaissa tarkoitettu teos), TN 2006:19 (hirvenpääkoristeiset snapsilasit olivat tekijänoikeuslaissa tarkoitettuja teoksia (ään.)), TN 2005:1 (koristelautanen ei ollut tekijänoikeudella suojattu), TN 2004:9 (koru ylitti teostason mutta valmistusmenetelmä ei kuulunut tekijänoikeussuojan piiriin) ja TN 2001:16 (heijastimet eivät olleet tekijänoikeuden piirissä). Kyseisissä lausunnoissa on myös laajat viittaukset niitä edeltäneeseen lausuntokäytäntöön.

Vastaus lausuntopyynnössä esitettyyn kysymykseen

Tekijänoikeusneuvosto huomauttaa, että sen edellä mainittu aikaisempi lausuntokäytäntö käyttötaiteen teosarviointista soveltuu lausuntopyynnössä tarkoitetun valuusun teosarviointiin ainoastaan siinä tapauksessa, että valuusua olisi pidettävä käyttötaiteen tuotteena.

Tekijänoikeusneuvosto toteaa, että ollakseen tekijänoikeudella suojattu teos, lausuntopyynnössä tarkoitetun valuusun on ylitettävä teoskynnys eli yllettävä teostasoon. Tuotteen on oltava tekijänsä henkisen luomistyön itsenäinen ja omaperäinen tulos. Teoskynnyksen katsotaan yleensä ylittyvän, jos voidaan olettaa, ettei kukaan muu vastaavaan työhön ryhtyessään olisi päätenyt samanlaiseen lopputulokseen.

Käyttötaiteeseen liittyvässä tulkintatraditiossa teostasovaatimus on normaalisti asetettu varsin korkealle. Käyttötaiteen teostasoa ei kuitenkaan tule lähtökohtaisesti arvioida eri perustein kuin muiden teosten osalta. Se, että tuotteella on käyttötarkoitus, ei vielä kerro mitään sen teosluonteesta. Käyttötaiteen tuote voi palvella käytännöllistä tarvetta joutumatta lain suojan ulkopuolelle.

Tekijänoikeusneuvosto on arvioinut sille toimitettua valuusua.

Tekijänoikeusneuvosto katsoo, että valuusua on rakenteeltaan ja muodoltaan pikemminkin koristeellinen ruusun muotoinen esine kuin valaisin. Valuusun valaisinominaisuus ei määrää sen muotoa eikä sitä voida pitää niin sanottuna valoteoksena. Valuusun teosominaisuutta on siksi arvioitava sen ilmenemismuotoa kokonaisuutena tarkastellen.

Tekijänoikeusneuvoston käsityksen mukaan lausuntopyynnössä tarkoitettua valuutusua ei ole pidettävä niin itsenäisenä ja omaperäisenä, että sitä voitaisiin pitää Suomessa tekijänoikeudella suojattuna teoksena.

Puheenjohtaja

Niklas Bruun

Sihteeri

Marko Rajaniemi

Lausunto on käsitelty tekijänoikeusneuvoston täysistunnossa. Asian ratkaisemiseen ovat osallistuneet Niklas Bruun (puheenjohtaja), Arto Alaspää, Tuula Hämäläinen, Teemu Kalliala, Marianne Leskinen, Elina Mäntylä, Tytti Peltonen, Pekka Pulkkinen, Risto Ryti, Katariina Sorvari, Markku Uotila ja Martti Virtanen.